

A magyar üzemtörténetírás helyzete és feladatai az 1979. évi moszkvai nemzetközi üzemtörténeti konferencia tükrében

1979. december 10–12 között, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szovjetunió Története Intézete szervezésében, Moszkvában nemzetközi üzemtörténeti konferenciát rendeztek.

A tanácskozás eredményei és tapasztalatai alapján kedvező lehetőség nyílt a hazai üzemtörténetírás helyzetének felmérésére, az eddig követett út és megoldások kritikai vizsgálatára, továbbá a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szekciójába tömörült szaktudósok által kijelölt távlati célkitűzések helyességének mérlegelésére. A helyzetfelmérés céljait szolgálta a Hazafias Népfront Honismereti Albizottságának és a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztályának 1979. december 15-én megtartott együttes ülése, ahol már beszámoló hangzott el a moszkvai tanácskozásról, továbbá a hazai ipari műemlékvédelemről, a szekció 1979. évi tevékenységéről és 1980. évi munkatervéről.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudósok Házában megtartott tudományos tanácskozáson — a cseh, a lengyel, az NDK-beli és a magyar üzemtörténészek 3–3 tagú delegációival együtt — 120-an vettek részt. A háromnapos konferencia első napján — öt előadás alapján — a résztvevők áttekintették a szocialista országok üzemtörténetírásának eredményeit és problémáit az 1972–1979-es időszakban. A második napon az üzemtörténetírás periodizációjának és historiográfiájának¹ kérdéseit vizsgálták meg a delegátusok öt előadás és 18 korreferátum alapján. A harmadik napon négy előadás és 11 korreferátum az üzemtörténetírás metodológiájáról, más tudományágakkal való kapcsolatairól, eszmei tartalmáról, a szocialista tudat formálásában betöltött szerepéről, a munkásosztály történetének megírásában való felhasználási lehetőségeiről tájékoztattott. Az előadásokat vita követte.

A magyar delegáció aktív szerepet vállalt a konferencia programjában. Az első napirendi pont keretében *Sipos Péter* A gyár- és üzemtörténeti kutatás eredményei és helyzete Magyarországon címmel tartott előadást. A harmadik napirendi pont fő referátumát Az üzemtörténetírás kapcsolatai más történelmi diszciplínákkal Magyarországon címmel *Incze Miklós* adta elő. E napirendi pont keretében hangzott el *Szakács Sándor* Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek története Magyarországon című előadása. A magyar referátumokat a konferencia résztvevői elismeréssel fogadták és a korreferátumok, vitafelzárólatások során több ízben is egyetértően hivatkoztak delegátusaink főbb megállapításaira. A konferencián több alkalommal is elismerően megbecsüléssel nyilatkoztak hazai üzemtörténetírásunk eredményeiről.

A konferencia eredményeit *A. V. Mitrofanova*, a történelemtudományok doktora, vezető szovjet üzemtörténész összegezve hangsúlyozta: első ízben történt, hogy nemzetközi konferencián ilyen széles skálán — a Szovjetunió egész területén, köztársaságaiban és regionálisan, s a szocialista országokban — mutassák be az üzemek történetét, az üzemtörténetírás historiográfiáját. S külön hangsúlyozni kell, hogy a konferencián nagy hangsúlyt és teret kapott az üzemtörténeti kutatás komplex jellegének és interdiszciplináris problémáinak az elemzése, s az üzemtörténetírásnak a közművelődésben, a tudatformálásban és a munkásosztály történetének a kutatásában betöltött szerepe.

A konferencia eredményeit és az üzemtörténetírás nemzetközi együttműködést is igénylő feladatait tükrözik a tanácskozás elfogadott ajánlásai.

1. Fokozott figyelemmel kell folytatni az elmélyült komplex üzemtörténeti kutatásokat, a társadalmi fejlődés sokoldalú megvilágítását, a termelői kollektívák politikai és termelési tevékenységével kapcsolatosan (a közösség szociá-

lis arculatának változása, a munkára nevelés, az eszmei és az erkölcsi nevelés stb.; az üzem hatása a regionális fejlődésre; a dolgozók közössége és közvetlen környezetük stb.).

2. Az üzemtörténeti szakirodalomban szükség van a historiográfiai és forráskritikai elemzésekre, valamint a nagyobb lélegzetű, összefoglaló művekre egy egész ország vagy annak nagyobb tájegysége történetírásáról
3. Össze kell állítani az üzemtörténeti ágazati és regionális tudományos bibliográfiákat.
4. Szélesíteni kell az új kutatási módszerek alkalmazását az üzemtörténeti tárgyú könyvek megírásánál (szociológiai megközelítés, matematikai módszerek stb.).
5. Más társadalomtudományok, ill. humán tudományok művelőivel (közgazdászokkal, néprajzosokkal, filozófusokkal, gazdaságtörténészekkel, a tudomány- és technikatörténészekkel) összehangoltabban kell együttműködni.
6. A tudományos kutatások országonkénti koordinálását is erősíteni kell. Cél-szerű volna, ha rendszeresen szentelnének tanácskozássokat, konferenciákat a legfontosabb problémáknak (pl. metodológia, metodika, források).
7. Az üzemtörténeti munkák tapasztalatai bizonyítják, hogy az üzemtörténeti kutatásokat integrálni kell a szocialista országok üzemtörténeti számára, amit sokoldalú együttműködés formájában kell megvalósítani.
8. A tudományos munkák (monográfiák, módszertani historiográfiai, forráskritikai tanulmányok) nemzetközi cseréjét a művek idegen nyelvére — orosz, német és más nyelvre — resüméi formájában célszerű folytatni.
9. A résztvevő országok közös kötetének bibliográfiával kiegészített kiadása is szükséges.
10. Törekedni kell a külföldi szerzők üzemtörténeti munkásságának szovjetunióbeli és szocialista országokbeli publikálására.
11. Igen fontos, hogy a jelen nemzetközi konferencia anyagait kiadják.
12. A jelenlegi konferencia szükségesnek tartja a következő tudományos tanácskozás összehívását 3, illetve 5 év múlva.

A konferencia résztvevői tisztelettel kéri a lengyel tudósküldöttséget, tisztázzák a legközelebbi konferencia összehívásának lengyelországi lehetőségét.

A konferencia ajánlása a szocialista országok üzemtörténetészei számára egyértelműen összegeznek a legfontosabb feladatokat az üzemtörténetírás további fejlődése és a nemzetközi együttműködés elmélyítése és fokozása szempontjából.

A Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztálya 1979. évi munkáját és 1980. évi terveit titkári beszámoló alapján ismerhették meg és bírálhatták el az együttes ülés résztvevői. A társulat nagyüzemi pártoló tagjainak száma — összefüggésben a gazdasági helyzetben bekövetkezett változásokkal, s a vállalati gazdálkodás feltételeinek módosításával — 1979-ben 107-re csökkent, de még ez is a szakosztály 1967. évi megalakulása óta a második legmagasabb létszám. Ez a szekció és az ipari élet eleven és eredményes kapcsolatát mutatja.

A szakosztály kiadványmunkája 1979-ben is kedvezően alakult. Saját publikációként jelent meg Az üzemtörténetírás kérdései (Elméleti és módszertani tanulmányok) c. 320 oldal terjedelmű gyűjteményes mű. E módszertani jellegű kötet részben új értekezések, illetve korábban megjelent — időtálló — újraközlések és átdolgozott tanulmányok alapján használható segítséget ad az üzemtörténészek munkájához. Nyomdába került a kb. 60 ív terjedelmű Ozdi Kohászati Üzemek 125 éves története, a 36 ív terjedelmű Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár története, a 38 ív terjedelmű Ikarus gyártörténet. Folytatódott az Autóvillamossági Felszerelések Gyára történetének elkészítése. Az Üzemtörténeti Füzetek két következő kötetének, a Tiszai Vegyi Kombinát és a Szolnoki Cukorgyár történetének sajtó alá rendezési munkálatai is megkezdődtek.

Eredményesen alakult az új vállalat történeti kéziratok elkészítésére irányuló tevékenység: a MÉH Vállalattal nagyszabású mű megírására született szerződés; eredményes tárgyalások folynak a budapesti tömegközlekedés 1982-ben esedékes százötvenéves jubileumának alkalmából egy fővárosi közlekedési monográfia megírására.

Az országban működő több mint száz üzemtörténeti csoporttal, klubbal, helyi bizottsággal és üzemtörténetet művelő szocialista brigáddal a szakosztály, lehetőségeihez képest, igyekezett intenzív kapcsolatokat fenntartani. Az elmúlt év folyamán a szakosztály funkcionáriusai és aktívái Nyiregyháza, Szolnok, Veszprém, Debrecen és Siófok városában tartottak előadásokat az üzemtörténetírás elvi és gyakorlati problémáiról, a brigádnaplók vezetéséről és az üzemtörténetírás forrásanyagáról.

A területi üzemtörténetírás és a vele kapcsolatos mozgalom a legkiemelkedőbb eredményeket Veszprém megyében érte el. Veszprémben az Üzemtörténeti Klub — a megyei párt- és szakszervezeti bizottság hathatós támogatása mellett működve — igen nagy befolyásra tett szert a megye ipari életében és üzemeiben. A klubtagok száma meghaladja a 60 főt, az aktívák száma is növekvő. A klub rendszeresen kiír üzemtörténeti pályázatokat és gondoskodik a díjnyertes művek tanulmánykötetekben történő megjelentetéséről. A megyei szakszervezeti híradó rendszeresen megjelentet üzemtörténeti mellékletet. Évente megrendezik a megyei üzemtörténészek tanácskozásait. Továbbképző tanfolyamaikon rendszeresen 30—40 fő vesz részt.

Nagy gondot fordított a szakosztály a más társadalmi egyesületek és országos szervezetek keretében működő üzemtörténészekkel való együttműködés feltételeinek kialakítására, egymás kölcsönös támogatására. E tekintetben különösen a TIT Budapesti Hely- és Üzemtörténeti Csoportjával alakultak ki intenzív kapcsolatok.

Az üzemtörténetírás tudományos és mozgalmi ügyeiben leginkább a Hazafias Népfront Országos Tanácsa Titkársága nyújtott rendszeres támogatást. Több üzemtörténeti rendezvény és kiadvány a Hazafias Népfront hathatós segítségével valósulhatott meg. A Hazafias Népfront Honismereti Albizottsága munkájában szakosztályunk is részt vesz. A Honismereti Albizottsággal kialakult együttműködést, a feladatok közös erővel történő megoldására irányuló együttműködést jól példázza az együttes ülés második napirendi pontja, amelynek keretében az ipartörténeti értékű műemlékek védelmének terén elért eredményekről és további tennivalókról dr. Barcza Géza, az Országos Műemléki Felügyelőség osztályvezetője számolt be. Ismertette az egyes szakágazatok területén megalakult műszaki és történelmi hagyományokat őrző ún. emlékbizottságok munkásságát, különösen kiemelve az agrártörténeti műemlékek megővésének tárca szinten történő rendezését.

1979-ben tehát a hazai üzemtörténetírás a korábbi időszakhoz képest tovább fejlődött, magasabb szintre emelkedett, s ma már olyan tényezője a magyar tudományos és művelődésügyi közéletnek, amellyel a párt- és társadalmi szervek egyaránt számolnak. A magyar üzemtörténetírás vázolt eredményei minden bizonnyal azért voltak elérhetők, mert kibontakoztatása során sikerrel valósult meg a szaktudósok és vállalati vezetők, párt- és szakszervezetek, az üzemi dolgozók, a közművelődési funkcionáriusok és a Honismereti mozgalom résztvevőinek aktív, céltudatos együttműködése. Az összefogás, a szakszerű irányítás várhatóan a további években is a magyar üzemtörténetírás fejlesztésének megalapozott módszere és lendítő ereje marad.

A jól bevált alapelvek, módszerek és a társadalmi igények alapján állította össze 1980. évi munkatervét az Üzemtörténeti Szakosztály. A pártoló tagüzemek számának növelése, az ipari-gazdasági területtel fennálló kapcsolatok ápolása és szorosabbra fűzése, néhány vállalat történetének elkészítése, a folyamatban lévő üzemtörténeti munkák segítése, megjelentetésük előmozdítása, az Üzemtörténeti füzetsorozat következő kötetének előkészítése állnak az éves munkaterv tengelyében. Folytatódnak a szakosztály hosszú távú terveinek valórváltását célzó munkálatok, mint a vállalati képkataszter összeállítása, az üzemtörténeti topográfiák és bibliográfia gyűjtései, a vállalati címjegyzék és a forrásanyag repertóriumának előkészítése.

Kiemelt feladatának tekinti a szakosztály — a társadalmi munkavégzés adta korlátok és keretek között — a területi szinten működő, mozgalomszerű, laza szervezeti kötelékkel összekapcsolódó országos üzemtörténeti mozgalom támogatását, főleg módszertani és gyakorlati ismereteket továbbadó kiadványok, előadások és továbbképző tanfolyamok révén. Vélhetőleg a mozgalom jobb összefogását, egységesebbé és színvonalasabbá tételét szolgálja néhány országos és területi szakfolyóiratban az üzemtörténeti rovatok létrehozása és rendszeres megjelentetése.

Változatlanul fontos feladatának tartja a szakosztály az üzemtörténetírás szervezeti hovatartozásának rendezését is. A magyar üzemtörténetírás fellendült, elmélyültebbé, tudományosabbá vált, keretei kiterjedtek, a vele kapcsolatos mozgalom országossá vált. Egyre nehezebben megoldható feladat a társadalmi egyesület formájában működő Magyar Történelmi Társulat számára az országos mozgalom összefogása, a kiadványmunka, előadások stb. szervezése, a kapcsolatok fenntartása és fejlesztése a rokontevékenységet végző társadalmi szervekkel. Kívánatos lenne az üzemtörténetírás szak- és mozgalmi ágainak továbbfejlesztése, az elérhető társadalmi előnyök maradéktalan kiaknázása érdekében önálló szervezeti egység létrehozása, amely fő feladatként az üzemtörténetírás művelését, a mozgalom szervezését végezhethné.

Dr. Incze Miklós—dr. Szekeres József